

УДК 336.221.2:338.23

JEL Classification: H61; H71; R58

DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2021.6\(39\).131-141](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2021.6(39).131-141)

В.В. Шалімов, доц., канд. екон. наук

В.О. Решетов, доц., канд. екон. наук

Т.А. Мельник, доц., канд. екон. наук

Центральноукраїнський національний технічний університет, м. Кропивницький, Україна

Стимулювання соціально-економічного та інноваційного розвитку національної та регіональної економік: врахування в принципах бюджетної системи та оподаткування

Обґрунтовано, що врахування цілей соціально-економічного та інноваційного розвитку не знайшло належне відображення як в принципах бюджетної системи України, так і в принципах оподаткування (основних засадах податкового законодавства). Визначено, що пряма й непряма державна фінансова підтримка та податки, як фіскальні інструменти, мають сприяти стимулюванню економічного розвитку, стимулюванню та активізації інноваційної діяльності, але вибір форм та методів такого стимулювання потребує обґрунтування з урахуванням необхідності досягнення конкретних цілей. На основі аналізу практик створення світового податкового кодексу та світової практики застосування заходів щодо підтримки малих та середніх підприємств в умовах Covid-19 доведено, що поєднання прямої фінансової підтримки із запровадженням інвестиційно-інноваційних податкових кредитів з можливістю чіткого їх податкового адміністрування та контролю є оптимальним механізмом в сучасних умовах. Запропоновані напрями реформування системи місцевого оподаткування в контексті стимулювання соціально-економічного та інноваційного розвитку в регіоні.

інноваційний розвиток, соціально-економічний розвиток, бюджетна система, оподаткування, податкова система, принципи бюджетної системи, принципи оподаткування, податкові пільги, фінансова підтримка

В.В. Шалімов, доц., канд. екон. наук

В.А. Решетов, доц., канд. екон. наук

Т.А. Мельник, доц., канд. екон. наук

Центральноукраїнський національний технічний університет, г. Кропивницький, Україна

Стимулирование социально-экономического и инновационного развития национальной и региональной экономик: отражение в принципах бюджетной системы и налогообложения

Обосновано, что цели социально-экономического и инновационного развития не нашли должного отражения как в принципах бюджетной системы Украины, так и в принципах налогообложения (основных принципах налогового законодательства). Определено, что прямая и косвенная государственная финансовая поддержка и налоги, как фискальные инструменты, должны способствовать стимулированию экономического развития, стимулированию и активизации инновационной деятельности, но выбор форм и методов такого стимулирования требует обоснования с учетом необходимости достижения конкретных целей. На основе анализа практики создания мирового налогового кодекса и мировой практики применения мер по поддержке малых и средних предприятий в условиях Covid-19 доказано, что сочетание прямой финансовой поддержки с введением инвестиционно-инновационных налоговых кредитов с возможностью четкого их налогового администрирования и контроля является оптимальным механизмом в современных условиях. Предложены направления реформирования системы местного налогообложения в контексте стимулирования социально-экономического и инновационного развития в регионе.

инновационное развитие, социально-экономическое развитие, бюджетная система, налогообложение, налоговая система, принципы бюджетной системы, принципы налогообложения, налоговые льготы, финансовая поддержка

Постановка проблеми. Низька інноваційна активність вітчизняних підприємств обумовлена різними причинами, серед яких виділяють такі: орієнтація економіки на інвестування розвитку виробництва, а не на активізацію інноваційної діяльності;

© В.В. Шалімов, В.О. Решетов, Т.А. Мельник, 2021

відсутність розвинутої інноваційної інфраструктури; орієнтація на імпорт високотехнологічного устаткування на шкоду вітчизняних розробок; недостатня увага до розвитку власного науково-технічного потенціалу; відсутність кваліфікованого керування інноваційними процесами, спрямованого на підвищення якості продукції, одержання конкурентних переваг; недосконалість інструментів правового регулювання інноваційної діяльності, і особливо в сфері захисту прав інтелектуальної власності [11].

Інновації та інноваційно-орієнтована модель розвитку регіону має стати ключовим елементом підвищення його конкурентоспроможності та фінансової самодостатності. Але інновації потребують великої кількості інвестиційних ресурсів різних джерел фінансування. Статистичні дані свідчать про те, що протягом останніх двадцяти років власні кошти підприємств займали пріоритетне значення і становили від 60,6% (2008 рік) до 97,2% (2015 рік) в загальному обсягу витрат на фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств, кошти державного бюджету – від 0,3% (2013 рік) до 5,2% (2018 рік), кошти інвесторів-нерезидентів – від 30,0% (2010 рік) до 0,1% (2016 рік), кошти інших джерел – від 45,6% (2011 рік) до 2,0% (2015 рік). В 2018 році структура фінансування інноваційної діяльності виглядала так: власні кошти підприємств (87,7%), кошти інших джерел (8,1%), кошти державного бюджету (3,9%), кошти інвесторів-нерезидентів (0,3%) [7]. Основним джерелом фінансування інновацій на промислових підприємствах у 2019 р. залишаються власні кошти підприємств – 12474,9 млн. грн. (або 87,7% загального обсягу фінансування інновацій). Кошти державного бюджету отримали 6 підприємств, загальний обсяг яких становив 556,5 млн. грн. (3,9%), обсяг коштів місцевих бюджетів становив 109,9 млн. грн. (0,8%), інвестори-резиденти інвестували 72,3 млн. грн. (0,5%), кошти іноземних інвесторів отримали 3 підприємства в обсязі 42,5 млн. грн. (0,3%), обсяг коштів з інших джерел становив 1147,0 млн. грн. (6,8%), в т.ч. кредити – 853,2 млн. грн. (6%) [9, с. 77; 9, с. 21].

Отже, держава практично не здійснює прямого фінансування інноваційної діяльності підприємств, але можливим і доцільним є використання непрямих методів фінансування інновацій, які втілюються в бюджетній та податковій політиках, що потребує чіткого регламентування відповідних засад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми інноваційної діяльності представлені в значній кількості досліджень, які присвячені оцінці ефективності інноваційної діяльності підприємств [23], її фінансовому забезпеченню в умовах трансформаційних змін [8; 22], особливостям стратегічного інноваційного розвитку підприємств [20], ключовим елементам механізму стратегічного управління інноваційним розвитком [15], інструментам та методам комерціалізації інноваційної продукції [10]. Практичним аспектам державної фінансової підтримки та податкового стимулювання інноваційної діяльності також присвячені наукові праці вітчизняних науковців, зокрема [2; 3; 13; 21; 12].

Разом з тим, розробка науково-практичних рекомендацій має будуватися на чіткому визначенні теоретичних засад підтримки інноваційної діяльності, певних вихідних ідей, які покладені в основу бюджетної і податкової системи, тобто на головних принципах їх формування. Ґрунтовні дослідження принципів бюджетної системи і бюджетної політики та принципів організації податкових відносин в Україні з акцентом на еволюцію їх становлення та наукових поглядів представлені в [16; 4]. Водночас досліджень, які б містили критичний аналіз принципів формування бюджетної і податкової системи з точки зору пріоритету підтримки інноваційного розвитку, недостатньо, що і визначило цільову спрямованість даної роботи.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження сучасної практики врахування в принципах побудови бюджетної та податкової систем України цілей

соціально-економічного і, в першу чергу, інноваційного розвитку та обґрунтування підходів щодо її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Бюджетна система України ґрунтується на таких принципах: принцип єдності бюджетної системи України; принцип збалансованості; принцип самостійності; принцип повноти; принцип обґрунтованості; принцип ефективності та результативності; принцип субсидіарності; принцип цільового використання бюджетних коштів; принцип справедливості і неупередженості; принцип публічності та прозорості [6]. Серед них в принципі ефективності та результативності декларовано, що при складанні та виконанні бюджетів усі учасники бюджетного процесу мають прагнути досягнення цілей, запланованих на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки. Інший принцип закладений в механізмі надання субвенцій на виконання інвестиційних проєктів ґрунтується на таких основних принципах. Серед задекларованих принципів (принцип об'єктивності та відкритості; принцип єдності; принцип збалансованого розвитку; принцип цільового використання коштів) саме принцип єдності передбачає, що розподіл коштів має забезпечити реалізацію системи національних цінностей і завдань інноваційного розвитку та сприяти зменшенню відмінностей в рівні життя населення різних регіонів країни.

В Податковому кодексі України інноваційний розвиток, інновації, інноваційна діяльність, навіть як терміни, не згадуються взагалі. Так, Податковим кодексом визначено такі засади оподаткування: загальність оподаткування; рівність усіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації; невідворотність настання визначеної законом відповідальності у разі порушення податкового законодавства; презумпція правомірності рішень платника податку; фіскальна достатність; соціальна справедливість; економічність оподаткування; нейтральність оподаткування; стабільність; рівномірність та зручність сплати; єдиний підхід до встановлення податків та зборів [19]. Серед них відсутня як згадка про необхідність забезпечення соціально-економічного та інноваційного розвитку, так і принцип стимулювання.

Змістовий аналіз принципів показує, що вони зорієнтовані, по-перше, на захист платників податків: відсутність можливості впливу на збільшення або зменшення конкурентоздатності платника податків (принцип нейтральності оподаткування), установлення податків відповідно до платоспроможності платника податків (соціальна справедливість), забезпечення однакового підходу (рівність усіх платників), презумпція правомірності рішень платника податку, якщо норми припускають неоднозначне трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів), недопущення змін правил та ставок протягом бюджетного року (стабільність), зручність сплати. По-друге, основні засади податкового законодавства враховують інтереси бюджетної системи в цілому, а саме: обов'язковість сплати (невідворотність настання відповідальності), збалансованість бюджету (фіскальна достатність), співставність обсягів надходжень податків з витратами на їх адміністрування (економічність оподаткування), забезпечення своєчасного надходження коштів до бюджету для здійснення витрат бюджет (рівномірність та зручність сплати).

Україна повинна здійснювати в цілому фінансову підтримку та податкове стимулювання інноваційного розвитку на державному та регіональному рівнях, але питання постає у виборі форм та методів такого стимулювання з урахуванням необхідності досягнення конкретних цілей. Податковим кодексом пропонуються наступні підстави для надання податкових пільг - особливості, що характеризують певну групу платників податків, вид їх діяльності, об'єкт оподаткування або характер та

суспільне значення здійснюваних ними витрат. Разом з тим, відсутні критерії визначення таких особливостей, хоча й передбачено широкий перелік способів надання податкових пільг: податкове вирахування (знижки), що зменшує базу оподаткування до нарахування податку та збору; зменшення податкового зобов'язання після нарахування податку та збору; встановлення зниженої ставки податку та збору; звільнення від сплати податку та збору. Отже, для такого стимулювання доцільно вирішити питання розробки механізму інвестиційно-інноваційних податкових кредитів та інших видів податкових пільг, які б сприяли активізації інноваційного розвитку.

В контексті розгляду проблеми оцінки ролі системи оподаткування для забезпечення соціально-економічного та інноваційного розвитку варто звернути увагу на такий цікавий етап розвитку світових систем та світової економіки, як розробка Світового Податкового Кодексу - Basic World Tax Code (BWTC) [26]. Розглядаючи питання глобалізації та інтеграції соціально-економічних систем, проблеми оподаткування піднімаються в різних контекстах, зокрема, подвійне оподаткування, міжнародне оподаткування, офшорні зони і т.п. BWTC – це проект, який фінансувався Міжнародною Податковою Програмою Гарвардського Університету, ідея якого виникла, коли директор Міжнародної Податкової Програми Гарвардського Університету Гленн Дженкінс запропонував Уорду М. Хассі та Дональду С. Лююку описати результати великої роботи з підготовки проекту Податкового кодексу для Домініканської Республіки, який розроблювався під егідою Гарвардського Інституту Міжнародного розвитку, Міжнародної Податкової Програми, з фінансуванням за рахунок коштів Програми Економічного Розвитку ООН.

Метою було створення прикладу системи законів, необхідних для формування дієвої та ефективної податкової системи, забезпечення спеціалістів в країнах, які здійснюють реформи, певною структурною схемою та переліком того, що потрібно (або не потрібно) для створення основ податкової системи. Перше, так зване «Попереднє видання» Світового Податкового Кодексу, було опубліковано в 1992 році, а в 1996 році було опубліковано Видання 1996 року.

У BWTC містяться кілька загальних принципів або припущень (assumptions or principles) побудови податкових систем. Перший принцип передбачає необхідність узагальнення всіх законів, що відносяться до оподаткування, в єдиному документі, з тим, щоб потреби в податкових надходженнях могли бути оцінені з однієї загальної точки зору. Передбачається, що простота, ясність і зрозумілість є бажаними цілями законодавства. Другий принцип передбачає, що економіка буде розвиватися найкращим чином, якщо вона стане ефективним виробником в світовій економіці. Тому вважається, що не в інтересах країни приймати протекціоністські системи оподаткування, в яких віддається перевага вітчизняному капіталу перед іноземними інвестиціями, або при яких окремим секторам економіки надаються привілеї за допомогою тимчасового звільнення від податків або інших податкових пільг. Третій принцип: надання податкових пільг (tax preferences) менш ефективно, ніж виплата прямих бюджетних субсидій (direct subsidy), так як податкові пільги важко піддаються контролю. У BWTC відкидається ефективність пільг, звільнення, тимчасового звільнення («податкових канікул») та інших спеціальних преференцій і угод. Четвертий принцип полягає в тому, що, з огляду на специфіку економіки країн, що розвиваються, основна частина доходів повинна формуватися за рахунок непрямих податків (indirect taxes) (мита, ПДВ і акцизів) і податку на прибуток корпорацій. Прибутковий податок з фізичних осіб та майнові податки не повинні відігравати суттєву роль. При такій структурі податків адміністративні витрати на одиницю зібраних податків будуть нижчими, ніж при прибутковому оподаткуванні. Однак в BWTC підкреслюється, що

багато з колишніх соціалістичних країн, однак, зберегли високий податок на заробітну плату або диференційований податок широкого охоплення на оплату праці, щоб фінансувати виплати соціальних допомог. П'ятий принцип передбачає інтеграцію в єдиний прибутковий податок (income tax) всіх податків, що стягуються з усіх видів доходів без необхідності подавати податкову декларацію. Варто окремо відмітити другий та третій принципи, які є корисними саме в контексті стимулювання соціально-економічного розвитку та інновацій.

Також BWTC базується на припущенні, що розробка і написання законів є тільки прелюдією до головного в податковій реформі - розвитку ефективної системи адміністрування, адже наявність чесної і високо компетентної податкової адміністрації є абсолютною необхідністю. Крім загальних принципів Кодекс включає чотири розділи за кількістю основних податків, які рекомендуються для введення в країнах з ринковою економікою, що розвиваються: розділ I - прибутковий податок; розділ II - ПДВ; розділ III - акцизні податки; розділ IV - податок на нерухомість. Окремий розділ (розділ V) розкриває принципи організації податкового адміністрування.

Слід зауважити, що BWTC майже не досліджується вітчизняними науковцями, хоча його принципи є актуальними і мають бути критично проаналізовані в контексті необхідності підвищення ефективності вітчизняної системи оподаткування та забезпечення соціально-економічного та інноваційного розвитку.

Враховуючи обмеженість і недостатність бюджетних ресурсів для фінансування переходу економіки країни на інноваційну модель розвитку провідну роль має відігравати податковий механізм стимулювання інноваційної діяльності разом з заохочувальними організаційними заходами [17]. Податкові преференції можуть стати додатковими вливаннями, що можуть допомогти підприємствам в їх інноваційній діяльності. Зокрема, акцентується увага на необхідності запровадження системи інвестиційно-інноваційних податкових кредитів як ефективного інструменту стимулювання ділової активності [14]. Підкреслюється, що для стимулювання інноваційної діяльності в різних країнах застосовують різні податкові преференції або їх поєднання, а саме: надання дослідницького та інвестиційного податкового кредиту; «податкові канікули» протягом кількох років на прибуток, отриманий від реалізації інноваційних проектів; пільгове оподаткування дивідендів юридичних і фізичних осіб, одержаних на акції інноваційних організацій; зниження ставок податку на прибуток для замовних та спільних науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт; зв'язок надання пільг з урахуванням пріоритетності виконуваних проектів; пільгове оподаткування прибутку, отриманого в результаті використання патентів, ліцензій, інших нематеріальних активів, що входять до складу інтелектуальної власності; зменшення оподатковуваного прибутку на суму вартості приладів і обладнання, які передаються закладам вищої освіти, науково-дослідним та іншим інноваційним організаціям; відрахування з оподатковуваного прибутку внесків до благодійних фондів, діяльність яких пов'язана з фінансуванням інновацій; зарахування частини прибутку інноваційної організації на спеціальні рахунки з подальшим пільговим оподаткуванням у разі використання на інноваційні цілі [1].

Але така позиція має два недоліки. По-перше, в такому випадку поза сферою впливу фактично залишаються платники податку, які застосовують спрощену систему оподаткування у вигляді сплати єдиного податку. По-друге, позбавляються важелів впливу органи місцевого самоврядування через застосування місцевих податків і зборів, до яких відноситься і єдиний податок, зокрема. Отже, система місцевого оподаткування повинна не лише забезпечувати потреби місцевих бюджетів у надходженні коштів, а й враховувати необхідність стимулювання інноваційної

активності суб'єктів господарювання регіону. Відповідно підсилюються і проблеми забезпечення ефективності місцевого оподаткування та, в першу чергу, використання їх як важеля впливу на активізацію інноваційної та інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання регіону за умов проголошення стратегічного курсу державної політики в напрямку гармонізації з європейськими цінностями територіального самоврядування та бюджетної децентралізації.

Згідно із Податковим кодексом України [19] до місцевих податків відносять два податки та два збори: податок на майно (складається з податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортного податку, плати за землю); єдиний податок; збір за місця для паркування транспортних засобів; туристичний збір.

Ефективність місцевого оподаткування також має визначатися виходячи з принципів оподаткування. Серед цих принципів відсутній принцип стимулювання, але беззаперечним є факт, що податки в цілому та місцеві податки та збори зокрема як фіскальні інструменти мають сприяти стимулюванню та активізації економічної діяльності.

Дана теза підкріплюється і таким обґрунтуванням важливості застосування податків і зборів для стимулювання інноваційної діяльності [17], яке уточнено з урахуванням сутності місцевих податків і зборів: надають можливість охопити всіх суб'єктів інноваційної діяльності і тим самим забезпечити необхідний масштаб інноваційної активності в регіоні; не спотворюють конкуренції, оскільки не є безпосередньою підтримкою конкретних суб'єктів господарювання; знижують рівень залежності від перебігу бюджетного процесу та прихованого лобіювання вибору конкретного проекту; зменшують витрати суб'єктів інноваційної діяльності, стимулюють їх брати на себе ризик ведення інноваційної діяльності; надають можливість диференційовано стимулювати суб'єктів інноваційної діяльності (застосовуючи різний набір пільг та їх ставки) залежно від встановлених органами місцевого самоврядування пріоритетів, етапу життєвого циклу інновації тощо.

При реформуванні системи місцевого оподаткування в контексті стимулювання інноваційної активності підприємств регіону доцільно розглянути можливість застосування таких інструментів податкового стимулювання, як: податкові знижки, податкові канікули, застосування диференційованих ставок або їх зменшення, введення податкового інвестиційного кредиту. Саме доцільність введення останнього інструменту та межі його застосування активно обговорюються в економічній літературі.

Серед основних проблем місцевого оподаткування у контексті необхідності стимулювання інноваційної діяльності варто відзначити відсутність права органів місцевого самоврядування на встановлення власних податкових преференцій на своїй території. На даний час, місцеві органи самоврядування позбавлені права впливу на елементи місцевих податків, що звужує потенціал місцевого оподаткування, особливо в сфері стимулювання інноваційної активності суб'єктів господарювання регіону з метою посилення інноваційного та інвестиційного потенціалу регіону. Органи місцевого самоврядування об'єктивно змушені посилювати дієвість місцевих податків і зборів як інструментів регулювання за допомогою розширення кількості їх платників та збільшення об'єкту оподаткування, що досягається в основному за рахунок підвищення ефективності адміністрування вказаних податків і зборів.

Пропозиції щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування представлені в роботах вітчизняних науковців, але вони стосуються лише єдиного податку IV групи [5; 18]. Тому вважаємо за доцільне розглянути питання розширення повноважень органів місцевого самоврядування і стосовно інших місцевих податків і

зборів, які сплачують як ті платники податків, які застосовують спрощену систему оподаткування, так і ті, які знаходяться на загальній системі оподаткування.

Відсутність у органів місцевого самоврядування можливості впливати на визначення пільг та ставок місцевих податків і зборів з метою активізації інноваційної діяльності не сприяє підвищенню конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості регіонів. Україна повинна здійснювати податкове стимулювання на державному та регіональному рівнях. Для цього необхідно вирішити питання, по-перше, розширення повноважень місцевих органів самоврядування, місцевих органів влади та територіальних громад щодо встановлення елементів місцевих податків і зборів, по-друге, розробки механізму інвестиційно-інноваційних податкових кредитів та інших видів податкових пільг, які б сприяли активізації інноваційної діяльності регіону.

Варто відмітити, що такі принципи стимулювання та захисту набули актуальності в сучасних умовах і яскраво ілюструються ситуацією із заходами щодо підтримки малих та середніх підприємства в умовах Covid-19. В Україні вони охоплювали такі заходи: мораторій на податкові перевірки, тимчасове скасування штрафів, звільнення від сплати окремих місцевих податків і зборів, зміна їх ставок та об'єктів оподаткування за рішенням місцевих органів самоврядування, відтермінування застосування реєстраторів розрахункових операцій, часткове погашення податкового боргу платників податків, звільнення від сплати податків та зборів фізичних осіб-підприємців I групи. Необхідно зазначити, що огляд заходів інших країн щодо підтримки малих та середніх підприємств показує, що країни йдуть також шляхом застосування в значній мірі прямої бюджетної підтримки.

Так, результати дослідження показують, що країни застосовують такі групи фіскальних заходів [25]: негайна фіскальна підтримка, відстрочки, інші заходи та гарантії підтримки ліквідності. Негайний фіскальна підтримка включає: додаткові державні витрати (такі як медичні ресурси, утримання зайнятості, субсидування малих та середніх підприємств, державні інвестиції) та непередбачені доходи (наприклад, скасування деяких податків та внесків на соціальне страхування). Застосування таких заходів як відстрочки має певні особливості. Так, кілька країн вирішили відкласти певні виплати, включаючи податки та внески на соціальне страхування, які в принципі повинні бути виплачені пізніше. Ці заходи покращують стан ліквідності фізичних осіб та компаній, але не скасовують їх зобов'язань. Деякі країни також відклали обслуговування кредитів або оплату комунальних платежів, що також є важливим інструментом для покращення стану ліквідності. Інші заходи та гарантії підтримки ліквідності включають експортні гарантії, допомогу в ліквідності, кредитні лінії через національні банки розвитку. Деякі з цих заходів покращують стан ліквідності приватного сектору, але на відміну від відстрочок, які є автоматичними та, як правило, застосовуються до цільових груп, кредитні лінії вимагають заходів від компаній, що зазнали впливу. При цьому спостерігається суттєва диференціація цих заходів за обсягами та відсотками до ВВП і, як можна побачити, податкові пільги не відіграють суттєвої ролі. Навіть якщо ці заходи розглядати в контексті соціальної справедливості, захист платників податків не має бути кінцевої ціллю їх застосування, важливим є подальше стимулювання економічного та інноваційного розвитку, що має бути відображено в принципах оподаткування.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Разом з тим, стимулювання економічного розвитку, в цілому, та інноваційного, зокрема, має відбуватися на основі належним чином побудованої інституціональної системи, яка має функціонувати на основі певних принципів. Але врахування цілей соціально-економічного та

інноваційного розвитку не знайшло належне відображення в принципах як бюджетної системи України, так і в принципах податкової системи (основних засадах податкового законодавства), хоча беззаперечним є факт того, що пряма й непряма державна фінансова підтримка та податки, як фіскальні інструменти, мають сприяти стимулюванню економічного розвитку, стимулюванню та активізації інноваційної діяльності.

Обґрунтовано, що Україна повинна здійснювати в цілому фінансову підтримку та податкове стимулювання інноваційного розвитку на державному та регіональному рівнях, але питання постає у виборі форм та методів такого стимулювання з урахуванням необхідності досягнення конкретних цілей. Вивчення практики створення світового податкового кодексу показало, що два з п'яти принципів, закладених в його основу, стосувалися стимулювання соціально-економічного розвитку та інновацій: розвиток ефективного виробника без суттєвого акценту на протекціоністські системи оподаткування та надання переваг прямим бюджетним субсидіям, які легше контролюються у порівнянні з податковими пільгами. Аналіз світової практики застосування заходів щодо підтримки малих та середніх підприємства в умовах Covid-19 показав, що спостерігається суттєва диференціація цих заходів за обсягами та відсотками до ВВП, а податкові пільги не відіграють суттєвої ролі, адже важливим є подальше стимулювання економічного та інноваційного розвитку, що має бути відображено в принципах оподаткування та бюджетної політики.

Відповідно поєднання прямої фінансової підтримки із запровадженням інвестиційно-інноваційних податкових кредитів з можливістю чіткого їх податкового адміністрування та контролю є оптимальним механізмом в сучасних умовах. Водночас увага має бути приділена не лише таким загальнодержавним податкам, як податок на прибуток та ПДВ, а і системі місцевого оподаткування. Необхідним є розширення повноважень місцевих органів самоврядування, місцевих органів влади та територіальних громад щодо встановлення елементів місцевих податків і зборів, розробки механізму інвестиційно-інноваційних податкових кредитів та інших видів податкових пільг, які б сприяли активізації інноваційної діяльності регіону.

Враховуючи авторський акцент на важливість чіткого адміністрування та контролю фінансової та податкової підтримки перспективами подальших досліджень є розробка економіко-математичних моделей оцінки ефективності таких систем.

Список літератури

1. Алексеев І.В., Желізняк Р.Й. Європейський досвід податкового стимулювання інноваційної діяльності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Проблеми економіки та управління»*. 2012. №725. С.7-16.
2. Біла О.Г., Мединська Т.В. Трансформація вітчизняних умов податкового стимулювання інвестицій в умовах євроінтеграції. *Економіка. Фінанси. Право*. 2010. № 11. С. 22-27.
3. Богер О.В. Модель податкового стимулювання становлення інноваційної економіки України. *Ефективна економіка*. 2015. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4475> (дата звернення: 10.10.2019).
4. Болдуєва О.В., Болдуєв М.В. Теоретичні аспекти визначення принципів організації податкових відносин в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2019. Випуск 30. С. 385-391.
5. Босенко А.В. Організаційно-економічний механізм управління оподаткуванням сільськогосподарських товаровиробників в умовах поглиблення інтеграційних процесів: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03. Кіровоград, 2016. 271 с.
6. Бюджетний кодекс України (зі змінами та доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення 2.02.2020).
7. Джерела фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/ni/dj_fin_igpp/dj_fin_idpp_u.htm (дата звернення

- 2.04.2021).
8. Зянько В.В., Спіфанова І.Ю. Інноваційна діяльність підприємств та її фінансове забезпечення в умовах трансформаційних змін економіки України : монографія. Вінниця : ВНТУ, 2015. 172 с.
 9. Інноваційна діяльність в Україні у 2019 році: науково-аналітична доповідь / Т.В. Писаренко, Т.К. Кваша, Л.В. Рожкова, О.В. Коваленко. К.: УкрІНТЕІ, 2020. 45 с.
 10. Інструменти та методи комерціалізації інноваційної продукції : монографія / за ред. д.е.н., проф. Ілляшенка С.М., к.е.н., доц. Біловодської О.А. Суми : Територія, 2018. 382 с.
 11. Костюченко В.М. Джерела фінансування інноваційного розвитку суб'єктів підприємництва в Україні: правовий аспект. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць*. Випуск 2(17). С. 161–167.
 12. Магопець О.А., Шалімов В.В. Еволюція пільгового оподаткування інноваційної діяльності в Україні. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2019. Вип. 3(36). С. 161-171.
 13. Марченко О.В., Ткаченко В.П. Напрями податкового стимулювання інноваційної діяльності підприємств. *Економіст*. 2013. №1. С. 13–17.
 14. Мельник М. Напрями підвищення податкового потенціалу стимулювання ділової активності в Україні. *Економіст*. 2011. №5. С. 28-32.
 15. Механізм стратегічного управління інноваційним розвитком : монографія / за заг. ред. О. А. Біловодської. Суми : Університетська книга, 2012. 432 с.
 16. Мискін Ю.В., Мискіна О.О., Шевчук С.В. Принципи формування фіскально-регуляторного потенціалу бюджетної політики України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Випуск 20, частина 2. С. 119-122.
 17. Молдован О.О., Єгорова О.О. Щодо вдосконалення бюджетно-податкових інструментів стимулювання інноваційної діяльності в Україні. 2013. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1104/>
 18. Оподаткування та державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників: регіональні пріоритети та євроінтеграційні процеси : монографія / Г.М. Давидов, Н.С. Шалімова, А.М. Лисенко, О.А. Магопець ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Г.М. Давидова та д-ра екон. наук, проф. Н.С. Шалімової. Кропивницький : ФО-П Александрова М. В., 2017. 208 с.
 19. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року №2755-VII (зі змінами та доповненнями). URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 15.04.2021).
 20. Рогоза М.С., Вергал К.Ю. Стратегічний інноваційний розвиток підприємств: моделі та механізми : монографія. Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. 136 с.
 21. Тулуш Л.Д. Податкові важелі та механізми стимулювання інновацій. *Фінанси України*. 2006. №4. С. 62-70.
 22. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку України : монографія / М.І. Диба та ін. ; за ред. д.е.н., проф. М.І. Диби і к.е.н., доц. О.М. Юркевич. К. : КНЕУ, 2013. 425 с.
 23. Чорна М. В., Глухова С.В. Оцінка ефективності інноваційної діяльності підприємств : монографія. Харків : ХДУХТ, 2012. 210 с.
 24. Шалімова Н.С., Магопець О.А. Державна фінансова підтримка розвитку інноваційної діяльності в Україні. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2018. Вип. 1(34). С. 161-171.
 25. The fiscal response to the economic fallout from the coronavirus / Anderson, J., Bergamini E., Brekelmans S., Cameron A., Darvas Z., Domínguez J. M., Lenaerts K., Midões C. URL: [https://www.bruegel.org/publications/datasets/covid-national-dataset/?utm_content=buffer99084&utm_medium=social&utm_source=twitter.com&utm_campaign=buffer+\(bruegel\)#portugal](https://www.bruegel.org/publications/datasets/covid-national-dataset/?utm_content=buffer99084&utm_medium=social&utm_source=twitter.com&utm_campaign=buffer+(bruegel)#portugal) (дата звернення 15.04.2021).
 26. Basic World Tax Code. URL: [http://www.taxhistory.org/www/bwtc.nsf/PDFs/basica.pdf/\\$file/basica.pdf](http://www.taxhistory.org/www/bwtc.nsf/PDFs/basica.pdf/$file/basica.pdf) (дата звернення 15.04.2021).

References

1. Aleksieiev, I.V., & Zhelizniak, R.I. (2012). Yevropeiskyi dosvid podatkovoho stymuliuvannia innovatsiinoi diialnosti [European experience of tax incentives for innovation]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika» «Problemy ekonomiky ta upravlinnia» - Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic" "Problems of Economics and Management"*, 725, 7-16 [in Ukrainian].
2. Bila, O.H., & Medynska, T.V. (2010). Transformatsiia vitchyznianskykh umov podatkovoho stymuliuvannia investytsij v umovakh ievrointehratsii [Transformation of domestic conditions of tax stimulation of investments in the conditions of European integration]. *Ekonomika. Finansy. Pravo - Economy. Finances. Law, Vol. 11*, 22-27 [in Ukrainian].

3. Boher, O.V. (2015). Model podatkovoho stymuliuвання stanovlennia innovatsijnoi ekonomiky Ukrainy [Model Tax Incentives for the Formation of the Innovative Economy of Ukraine]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, 10. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4475> [in Ukrainian].
4. Bolduieva, O.V., & Bolduiev, M.V. (2019). Teoretychni aspekty vyznachennia pryntsyviv orhanizatsii podatkovykh vidnosyn v Ukraini. [Theoretical aspects of determining the principles of organization of tax relations in Ukraine]. *Infrastruktura rynku - Market infrastructure*, 30, 385-391 [in Ukrainian].
5. Bosenko, A.V. (2016). Orhanizatsiino-ekonomichniy mekhanizm upravlinnia opodatkovanniam silskohospodarskykh tovarovyrobnykiv v umovakh pohlyblennia intehratsiinykh protsesiv [Organizational and economic mechanism of taxation management of agricultural producers in the conditions of deepening integration processes]. *Candidate's thesis*. Kirovohrad [in Ukrainian].
6. Byudzhetnyy kodeks Ukrainy [Budget Code of Ukraine]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> [in Ukrainian].
7. Dzherela finansuvannia innovatsiinoi diialnosti promyslovykh pidpriemstv [Sources of financing of innovative activity of industrial enterprises]. *ukrstat.gov.ua*. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/ni/dj_fin_igpp/dj_fin_idpp_u.htm [in Ukrainian].
8. Zianko, V.V., & Epifanova, I.Yu. (2015). *Innovatsiina diialnist pidpriemstv ta yii finansove zabezpechennia v umovakh transformatsiinykh zmin ekonomiky Ukrainy: monohrafiia* [Innovation activity of enterprises and its financial support in the conditions of transformational changes of Ukrainian economy: monograph]. Vinnitsa: VNTU [in Ukrainian].
9. Pysarenko, T.V., Kvasha, T.K., Rozhkova, L.V., & Kovalenko, O.V. (2020). *Innovatsiina diialnist v Ukraini u 2019 rotsi: naukovo-analitychna dopovid* [Innovative activity in Ukraine in 2019: scientific and analytical report]. Kyiv: UkrINTEI [in Ukrainian].
10. Ilyashenko, S.M., & Belovodskaya, O.A. (Eds.). (2018). *Tools and methods of commercialization of innovative products: monograph*. Sumy: Territory.
11. Kostiuchenko, V.M. (2010). Dzherela finansuvannia innovatsiinoho rozvytku subiektiv pidpriemnytstva v Ukraini: pravovy aspekt [Sources of financing the innovative development of business entities in Ukraine: the legal aspect]. *Problemy teorii ta metodolohii bukhhalterskoho obliku, kontroliu i analizy. Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats - Problems of theory and methodology of accounting, control and analysis. International collection of scientific works*, 2 (17), 161–167 [in Ukrainian].
12. Mahopets, O.A., & Shalimov, V.V. (2019). Evoliutsiia pilhovoho opodatkovannia innovatsiinoi diialnosti v Ukraini [Evolution of preferential taxation of innovation activity in Ukraine]. *Tsentralkoukrainskyi naukovyi visnyk. Ekonomichni nauky - Central Ukrainian Scientific Bulletin. Economic sciences*, 3(36), 161-171 [in Ukrainian].
13. Marchenko, O.V., & Tkachenko, V.P. (2013). Napriamy podatkovoho stymuliuвання innovatsijnoi diial'nosti pidpriemstv [Areas of tax stimulation of innovative activity of enterprises]. *Ekonomist – Economist, Vol. 1*, 13–17 [in Ukrainian].
14. Melnyk, M. (2011). Napriamy pidvyshchennia podatkovoho potentsialu stymuliuвання dilovoi aktyvnosti v Ukraini [Directions for increasing the tax potential to stimulate business activity in Ukraine]. *Ekonomist - Economist*, 5, 28-32 [in Ukrainian].
15. Blovodskaya, O.A. (Eds.). (2012). *Mechanism of strategic management of innovative development: monograph*. Sums: University Book.
16. Myskin, Yu.V., Myskina, O.O., & Shevchuk, S.V. (2018). Pryntsyvy formuvannia fiskalno-rehuliatornoho potentsialu biudzhethnoi polityky Ukrainy [Principles of formation of fiscal and regulatory potential of budget policy of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii : Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo - Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International Economic Relations and the World Economy*, 20, 2, 119-122 [in Ukrainian].
17. Moldovan, O.O., Yehorova, O.O. (2013). Shchodo vdoskonalennia biudzhethno-podatkovykh instrumentiv stymuliuвання innovatsiinoi diialnosti v Ukraini [Regarding the improvement of budget and tax instruments to stimulate innovation in Ukraine]. *niss.gov.ua*. Retrieved from <http://www.niss.gov.ua/articles/1104/> [in Ukrainian].
18. Davydov, H.M., Shalimova, N.S., Lysenko, A.M., & Mahopets, O.A. (2017). *Opodatkovannia ta derzhavna pidtrymka silskohospodarskykh tovarovyrobnykiv: rehionalni priorytety ta yevrointehratsiini protsesy: monohrafiia* [Taxation and state support of agricultural producers: regional priorities and European integration processes: monograph]. Kropyvnytskyi: FO-P Aleksandrova M.V. [in Ukrainian].
19. Podatkovyi kodeks Ukrainy [Tax Code of Ukraine]. *zakon2.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> [in Ukrainian].

20. Rogoza, M.E., & Vergal, K.Yu. (2011). *Stratehichnyi innovatsiinyi rozvytok pidpriemstv: modeli ta mekhanizmy: monohrafiia [Strategic Innovative Enterprise Development: Models and Mechanisms: Monograph]*. Poltava: RVV PUET [in Ukrainian].
21. Tulush, L.D. (2006). Podatkovi vazheli ta mekhanizmy stymuliuvannia innovatsij [Tax levers and mechanisms for stimulating innovation]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 4, 62-70 [in Ukrainian].
22. Dyba, M.I., & Yurkevich, O.M. (2013). *Finansove zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku Ukrainy : monohrafiia [Financial Support for Innovative Development of Ukraine: monograph]*. K.: KNEU. Retrieved from <http://kneu.edu.ua> [in Ukrainian].
23. Chorna, M.V., & Glukhova, S.V. (2012). *Otsinka efektyvnosti innovatsiinoi diialnosti pidpriemstv : monohrafiia [Assessment of efficiency of innovative activity of enterprises: monograph]*. Kharkiv: KhDUHT [in Ukrainian].
24. Shalimova, N.S. & Mahopets, O.A. (2018). Derzhavna finansova pidtrymka rozvytku innovatsiinoi diialnosti v Ukraini [State financial support for the development of innovation in Ukraine]. *Tsentralkoukrainskyi naukovyi visnyk. Ekonomichni nauky - Central Ukrainian Scientific Bulletin. Economic sciences*, 1(34), 161-171 [in Ukrainian].
25. Anderson, J., Bergamini E., Brekelmans S., Cameron A., Darvas Z., Domínguez J. M., & et al. (2020). The fiscal response to the economic fallout from the coronavirus. *bruegel.org*. Retrieved from [https://www.bruegel.org/publications/datasets/covid-national-dataset/?utm_content=buffer99084&utm_medium=social&utm_source=twitter.com&utm_campaign=buffer+\(bruegel\)#portugal](https://www.bruegel.org/publications/datasets/covid-national-dataset/?utm_content=buffer99084&utm_medium=social&utm_source=twitter.com&utm_campaign=buffer+(bruegel)#portugal) [in English].
26. Basic World Tax Code. *taxhistory.org*. Retrieved from [http://www.taxhistory.org/www/bwtc.nsf/PDFs/basica.pdf/\\$file/basica.pdf](http://www.taxhistory.org/www/bwtc.nsf/PDFs/basica.pdf/$file/basica.pdf) [in English].

Volodymyr Shalimov, Associate Professor, PhD in Economics (Candidate of Economic Sciences)

Valerii Reshetov, Associate Professor, PhD in Economics (Candidate of Economic Sciences)

Tatiana Melnyk, Associate Professor, PhD in Economics (Candidate of Economic Sciences)

Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi, Ukraine

Stimulation of the Socio-Economic and Innovative Development of the National and Regional Economy: Taking Into Account the Principles of Budget System and Taxation

The state does not carry out direct financing of innovation activities of enterprises, but it is possible and appropriate to use indirect methods of financing innovations embodied in budget and tax policies, which requires clear regulation of the relevant principles. The purpose of this article is to study the current practice of taking into account the goals of socio-economic and, first of all, innovative development in the principles of the budget and tax systems of Ukraine and substantiation of approaches to its improvement.

It is substantiated that goals of socio-economic and innovative development is not properly reflected in the principles of both the budget system of Ukraine and in the principles of the tax system (basic principles of tax legislation). It is determined that direct and indirect state financial support and taxes as fiscal instruments should help stimulate economic development, stimulate and intensify innovation, but the choice of forms and methods of such stimulation needs to be justified taking into account the need to achieve specific goals. An analysis of the practices of the World Tax Code and the world practice of applying measures to support small and medium enterprises in terms of Covid-19 showed that direct state financial support is preferred in comparison with tax benefits due to clearer procedures of administration and control and further stimulation of development. It is proved that the combination of direct financial support with the using of investment and innovation tax credits with the possibility of their clear tax administration and control is the optimal mechanism in modern conditions.

The directions of reforming the system of local taxation in the context of stimulating socio-economic and innovative development in the region are offered. The need to expand the powers of local governments, local authorities and local communities to establish elements of local taxes and fees, develop a mechanism for investment and innovation tax credits and other types of tax benefits that would enhance innovation in the region are substantiated. Due to the author's emphasis on the importance of clear administration and control of financial and tax support, the prospects for further research are the development of economic and mathematical models for evaluating the effectiveness of such systems.

innovative development, socio-economic development, budget system, taxation, tax system, principles

Одержано (Received) 23.04.2021

Прорецензовано (Reviewed) 04.05.2021

Прийнято до друку (Approved) 31.05.2021